

WSCHODNI ROCZNIK HUMANISTYCZNY
TOM XVIII (2021), No 1
s. 75-89
doi: 10.36121/mkonstankiewicz.18.2021.1.075

Marek Konstankiewicz
ORCID 0000-0001-6526-6908
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Nauki prawne i administracyjne w warsztacie archiwisty

Streszczenie: Nauki prawne i administracyjne to samodzielne dyscypliny naukowe o długich tradycjach, bogatym dorobku i licznych wzajemnych powiązaniach. Ich ustalenia oraz wypracowane przez nie metody mają zastosowanie w wielu obszarach działalności archiwalnej, a także w naukowej refleksji nad archiwami. Z jednej strony dostarczają one narzędzi, którymi posługują się archiwiści, przede wszystkim jako adresaci norm prawnych, niekiedy ich twórcy lub współtwórcy, czy też administrujący zasobem archiwalnym. Z drugiej strony ustalenia nauk prawnych i administracyjnych umożliwiają rozumienie kontekstu powstawania materiałów archiwalnych wpływającego na ich formę, treść, a w dalszej konsekwencji na ich wartość źródłową. To z kolei konieczne jest dla opracowywania, ale również udostępniania archiwaliów i wartościowania narastającej dokumentacji. W zawodowym kształceniu archiwistów należy uwzględnić znajomość norm prawnych regulujących postępowanie z archiwaliami i dokumentacją, a także umiejętności związane z posługiwaniem się aktami normatywnymi, również wymagające odpowiedniej podbudowy teoretycznej.

Słowa kluczowe: nauki prawne, nauki administracyjne, archiwistyka, nauki pomocnicze archiwistyki

Legal and administrative sciences in the archivist's workshop

Annotation: Legal and administrative sciences are independent scientific disciplines with long traditions, rich achievements and numerous interrelationship. Their findings and the methods developed by them are applicable in many areas of archival activity, as well as in scientific reflection on archives. On the one hand, they provide the tools used by archivists, primarily as addressees of legal norms, sometimes their authors or co-authors, or administrators of archival resources. On the other hands, the findings of legal and administrative sciences make it possible

to understand the context of creating archival materials that affects their form, content, and consequently, their source value. This, in turn, is necessary for the development, but also sharing of archives and appraisal of accumulating documentation. The professional education of archivists should take into account the knowledge of legal norms regulating the handling of archives and documentation, as well as the skills related to the use of normative acts, also requiring an appropriate theoretical foundation.

Keyword: law studies, administrative sciences, archivalistics, auxiliary sciences of archivalistics

Юридические и административные науки в мастерской архивариуса

Аннотация: Юридические и административные науки - это независимые научные дисциплины с давними традициями, богатыми достижениями и многочисленными взаимосвязями. Их выводы и разработанные ими методы применимы во многих областях архивной деятельности, а также в научных размышлениях об архивах. С одной стороны, они предоставляют инструменты, используемые архивистами, прежде всего как адресатами правовых норм, иногда их авторами или соавторами или администраторами архивных ресурсов. С другой стороны, открытия юридических и административных наук позволяют понять контекст создания архивных материалов, влияющий на их форму, содержание и, как следствие, на их исходную ценность. Это, в свою очередь, необходимо для разработки, а также для совместного использования архивов и оценки растущей документации. Профессиональное образование архивистов должно учитывать знание правовых норм, регулирующих обращение с архивами и документацией, а также навыки, связанные с использованием нормативных актов, которые также требуют соответствующей теоретической базы.

Ключевые слова: юридические науки, административные науки, архивоведение, вспомогательные архивные дисциплины

Zagadnienia znajdujące się na pograniczu archiwistyki oraz nauk prawnych i administracyjnych są ważnymi elementami warsztatu zawodowego archiwisty. Celem niniejszego tekstu jest wskazanie jakie obszary dorobku obu wspomnianych dyscyplin są szczególnie przydatne zarówno dla wykonywania zadań składających się na prowadzenie działalności archiwalnej, jak i podejmowania refleksji naukowej w tym zakresie. W dalszej perspektywie może to ułatwić udzielenie odpowiedzi na pytanie o ulokowania przedmiotowej problematyki w kształceniu archiwistów.

Nawiązując do zaproponowanego przez Władysława Semkowicza rozróżnienia poczynionego na gruncie nauk pomocniczych historii, nauki prawne i administracyjne należy zaliczyć do kategorii nauk posiłkujących,

gdyż mamy w ich przypadku do czynienia z samodzielnymi dyscyplinami naukowymi, których metody lub ustalenia są w określonym tylko zakresie przydatne dla archiwistów¹. Wprost jako nauki pomocnicze archiwistyki prawo, ale również historia administracji czy normalizacja wskazywane są choćby w literaturze hiszpańskiej². Na znaczenie prawnej koncepcji dokumentu i jego rozumienia jako dowodu dla określenia przedmiotu archiwistyki, a tym samym na rolę ustaleń z obszaru nauk prawnych wskazuje Livia Iacovino³.

Nauki prawne koncentrują się na analizie norm prawnych oraz instytucji polityczno-prawnych związanych z ich stanowieniem i stosowaniem. Tradycyjnie wyróżnia się wśród nich po pierwsze filozofię (teorię) prawa, po drugie szczegółowe nauki o prawie (tak zwane nauki dogmatyczne lub dogmatyczno-prawne) interpretujące i systematyzujące aktualnie obowiązujące przepisy, których struktura odpowiada strukturze systemu prawa, zaś po trzecie nauki historyczno-prawne. Na te ostatnie składa się historia państwa i prawa poszczególnych krajów, powszechna historia państwa i prawa, historia doktryn politycznych i prawnych oraz prawo rzymskie⁴. Przedmiotem badań historii prawa są normy prawne, które utraciły już moc obowiązującą, wszelako analizowane przy użyciu metod prawniczych⁵.

Powyższe wyliczenia uzupełniają jeszcze inne dziedziny, wśród których jako potencjalnie najprzydatniejsze dla problematyki archiwalnej wydają się socjologia prawa, komparatystyka prawnicza oraz informatyka prawnicza⁶. Ta ostatnia skupia swe zainteresowania na zastosowaniu maszyn cyfrowych w procesach wyszukiwania informacji o prawie, a także jego tworzenia, stosowania i wykładni⁷.

¹ W. Semkowicz, *Encyklopedia nauk pomocniczych historii*, wyd. 4, opr. naukowe B. Wyrozumska, Kraków 1999, s. 9-11, gdzie wymieniono prawoznawstwo wśród nauk posiłkujących historię.

² M. Hlebionek, *Jakich nauk pomocniczych potrzebuje archiwistyka*, [w:] *Archiwa bez granic. Pamiętnik VII Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Kielce, 20-21 września 2017 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Strykowski, Warszawa 2019, s. 160-162.

³ K. Skupieński, *Polska nauka o archiwach wobec nauki o dokumencie oraz rozwoju inter-, multi- i transdyscyplinarności*, „*Archeion*” t. 120, 2019, s.117-118.

⁴ T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. 12., Warszawa 2018, s. 25-28. L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. 16., Toruń 2015, s. 13-16.

⁵ J. Maziarz, *Czy historia prawa jest nauką historyczną czy prawną?*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*” 2015, nr 1, s. 323-324 i 329-330. Tam też zestawienie poglądów literatury na temat statusu historii prawa.

⁶ L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa...*, s. 16.

⁷ G. Wierczyński, W. R. Wiewiórowski, *Informatyka prawnicza. Nowoczesne technologie informacyjne w pracy prawników i administracji publicznej*, wyd. 4. Warszawa 2016, s. 23-24. Propozycję ujęcia informatyki prawniczej na szerszym tle problematyki związanej z dyna-

Przedmiot nauk administracyjnych stanowi administracja publiczna, czyli zespół działań, czynności i przedsięwzięć organizatorskich oraz wykonawczych prowadzonych na rzecz realizacji interesu publicznego przez podmioty, organy i instytucje na podstawie prawa i w określonych prawem formach. Tradycyjnie wśród nauk administracyjnych wyodrębnia się naukę prawa administracyjnego, naukę administracji i naukę polityki administracyjnej. Pierwsza z nich należy do nauk prawnych (jako jedna z dyscyplin dogmatycznych) zaś pozostałe są uważane za nauki pomocnicze tak rozumianego prawa administracyjnego⁸.

Przedmiot zainteresowania nauki administracji stanowią struktury organizacyjne i funkcjonowanie administracji wraz z zastosowaniem w niej odpowiednich rozwiązań technicznych, z uwzględnieniem wszystkich czynników, także mających inny charakter niż prawny, jak na przykład kultura administrowania⁹. W ujęciach o charakterze syntetycznym i podręcznikowym poświęca się w szczególności uwagę problematyce organizacji aparatu administracyjnego wraz z zagadnieniami kierownictwa, kadr i etyki zawodu urzędniczego, ponadto reformom administracji, formom jej działania, wykorzystywanym zasobom informacyjnym oraz relacjom między administracją a społeczeństwem, państwem i prawem¹⁰.

Wszystkie wskazane wątki znajdują też odzwierciedlenie w zainteresowaniach historii administracji, która te same zjawiska analizuje w odniesieniu do przeszłości. Również interdyscyplinarność badań nad współczesną administracją przekłada się na refleksję nad jej dziejami, podejmowaną także przez przedstawicieli takich dyscyplin jak historia czy politologia¹¹.

Na interesujące nas elementy warsztatu zawodowego archiwisty można po pierwsze spojrzeć z punktu widzenia działalności instytucji archiwalnych i zadań ich pracowników. W przepisach prawa powszechnie obowiązującego określone są zasady kwalifikowania narastającej dokumen-

micznym rozwojem narzędzi cyfrowych i podążającej za tym rozbudowy odnośnych regulacji prawnych przedstawia J. Janowski, *Informatyka prawa. Zadania i znaczenie w związku z kształtowaniem się elektronicznego obrotu prawnego*, Lublin 2011.

⁸ H. Izdebski, M. Kulesza, *Administracja publiczna. Zagadnienia ogólne*, wyd. 3., Warszawa 2004, s. 12 i 93-94.

⁹ M. Jełowicki, *Nauka administracji. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 1987, s. 16-27. Z. Leoński, *Nauka administracji*, wyd. 5, Warszawa 2004, s. 20-21.

¹⁰ *Administracja publiczna*, red. J. Hausner, wyd. 2., Warszawa 2005; *Administracja publiczna. Zagadnienia wstępne*, red. A. Pawłowska, Lublin 1999; H. Izdebski, M. Kulesza, *Administracja publiczna...*; Z. Leoński, *Nauka administracji...*

¹¹ W. Witkowski, *Współczesne ujęcia badawcze w dziedzinie historii administracji*, [w:] *Dzieje biurokracji*, t. 5, cz. 1, red. A. Gaca, A. Górak, Z. Naworski, Lublin – Toruń - Włocławek 2013, s. 25-26.

tacji do materiałów archiwalnych, przejmowania tych ostatnich do różnego rodzaju archiwów, a także wytyczne służące ochronie materiałów archiwalnych (w szczególności przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub utratą) tudzież reguły określające sposób i zakres uzyskiwania dostępu do nich, w szczególności dla potrzeb naukowych, czy urzędowych.

W Polsce wiodącą regulacją dla działania archiwów stanowi obecnie ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach¹². O statusie prawnym materiałów archiwalnych i zasadach postępowania z nimi stanowią także niektóre regulacje z zakresu ochrony zabytków, restytucji dóbr kultury, ochrony danych osobowych czy też statuujące prawa dostępu do informacji publicznej oraz do ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego¹³.

Powyższy zespół norm prawnych można określić jako prawo archiwalne. Dostarcza ono archiwistom narzędzi pozwalających zarządzać archiwizacjami w całym cyklu ich życia (od wytworzenia poprzez różne etapy archiwizacji po opracowanie i wykorzystywanie), co obejmuje także wiążące rozstrzygnięcie o prawach i obowiązkach różnych podmiotów. Przejawem tej ostatniej roli zawodowej archiwisty, determinowanej brzmieniem norm prawnych jest m. in. orzekanie o dostępie lub odmowie dostępu do określonych materiałów archiwalnych.

Możliwe są różne podejścia do kwestii stosunku prawa archiwalnego do archiwistyki. W literaturze polskiej prawo archiwalne jako dział archiwistyki traktowali Kazimierz Arłamowski¹⁴, Tadeusz Grygier¹⁵ i Czesław Biernat¹⁶. Z kolei Władysław Pęksa uznał prawo archiwalne za jedną z dyscyplin prawno-dogmatycznych i tym samym włączył je w obręb nauk prawnych, przy poszanowaniu autonomii dyscypliny jaką jest archiwistyka¹⁷. Wreszcie Bohdan Ryszewski zwrócił uwagę na ścisły związek zagad-

¹² „Dziennik Ustaw” 2020, poz. 164, z późn. zm.

¹³ Stan prawa archiwalnego obowiązującego w Polsce pod koniec 2020 r. przedstawia M. Konstankiewicz, *Regulacje prawa polskiego mające znacznie dla działalności archiwalnej*, „Archeion” t. 121, 2020, s. 15-67.

¹⁴ K. Arłamowski, *Postulaty badawcze w zakresie archiwistyki współczesnej i organizacja badań*, „Archeion” t. 37, 1962, s. 40 oraz K. Arłamowski, *Archiwistyka, jej natura i definicja*, „Archeion” t. 53, 1970, s. 25.

¹⁵ T. Grygier, *Zagadnienia podziału wewnętrznego archiwistyki*, „Archeion” t. 68, 1979, s. 175.

¹⁶ C. Biernat, *Problemy archiwistyki współczesnej*, Warszawa 1977, s. 33-34. Krytycznie o wyodrębnianiu prawa archiwalnego, ze względu na jego związki ze wszystkimi funkcjami archiwalnymi wypowiedział się w recenzji tej pracy A. Tomczak, „Archeion” t. 67 1979, s. 219.

¹⁷ W. Pęksa, *Prawo archiwalne – wprowadzenie do zagadnienia*, [w:] *Prawo archiwalne. Stan*

nień prawnych z problematyką gromadzenia i udostępniania archiwaliów wchodzącą w zakres metodyki archiwalnej, co utrudnia wydzielenie tych pierwszych jako odrębnego działu. W konsekwencji Autor ten badania nad kwestiami prawnymi istotnymi dla dziedziny archiwalnej ułokował na pograniczu prawa i archiwistyki¹⁸.

Warto dodać, że w obszarze prawa archiwalnego przedmiotem dyskursu są przede wszystkim normy prawne aktualnie obowiązujące. Z kolei znajomość regulacji, które już utraciły moc prawną ma istotne znaczenie dla historii archiwów, a także oceny stanu zachowania zasobu archiwalnego, który jest niekiedy skutkiem stosowania norm prawnych obowiązujących w przeszłości.

Wykonywanie wszystkich funkcji archiwów publicznych (w szczególności państwowych) może być badane z wykorzystaniem metod i ustaleń nauki administracji. Archiwa te dla realizacji swych zadań stosują całą paletę form działania administracji. Jest wśród nich wydawanie aktów administracyjnych o charakterze indywidualnym (decyzje o odmowie dostępu do archiwaliów, akty w zakresie sprawowania nadzoru nad narastającym zasobem archiwalnym), czy udział w stanowieniu aktów normatywnych (normatywy kancelaryjno-archiwalne). Prócz tego archiwa zawierają porozumienia (dotyczące użyczenia materiałów archiwalnych sukcesorom zlikwidowanych aktotwórców) i umowy cywilnoprawne (zakup archiwaliów), czy też wykonują czynności materialnotechniczne (wydawanie zaświadczeń na podstawie zasobu archiwalnego, ewidencjonowanie tegoż zasobu). Wreszcie są upoważnione do działań o całkowicie niewładczym charakterze, jak choćby popularyzowanie wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach. Narzędzi do opisu wszystkich tych form działania oraz analiz sprawności ich wykonywania dostarcza przede wszystkim nauka administracji.

Drugi podstawowy obszar zastosowania ustaleń nauk prawnych i administracyjnych związany jest z przedmiotem działań archiwisty, czyli z materiałami archiwalnymi. Znajomość norm prawnych, oparta na ich prawidłowej interpretacji jest konieczna dla rozumienia dokumentów archiwalnych oraz całości z nich złożonych, takich jak akta sprawy, seria akt, czy zespół archiwalny. Wynika to z tego, że dokumenty w momencie swego powstania, ale także i później, gdy były przechowywane w różnego rodzaju

aktualny i perspektywy zmian, red. H. Robótka, Toruń 2007, s.17-18.

¹⁸ B. Ryszewski, *Archiwistyka, przedmiot, zakres, podział. Studia nad problemem*, Warszawa - Poznań 1972, s. 93-94. Sprzeciwił się temu w recenzji tej pracy C. Biernat, „Archeion”, t. 60, 1974, s. 345.

ju archiwach, miały walor prawny – służyły wykonywaniu władzy i stosowaniu bądź stanowieniu prawa. Treść norm prawnych, które przy ich pomocy wykonywano lub stanowiono jest więc kontekstem niezbędnym do zrozumienia formy i treści dokumentów. Zarazem problematyka ta stanowi swego rodzaju kondominium archiwistyki z jednej strony i dyplomacji z drugiej.

Jako szczególnie interesujące archiwistów obszary regulacji prawnych niejako tradycyjnie wskazywano prawo ustrojowe, regulujące organizację i kompetencje władz, urzędów i instytucji¹⁹. Warto jednak mieć przy tym na uwadze także normy prawa materialnego oraz proceduralnego, gdyż to ich stosowanie odzwierciedlone jest w formie i treści dokumentów, zaś regulacje procesowe determinują w istotnym stopniu kancelaryjny obieg dokumentacji.

Rozpoznanie i zrozumienie kontekstu powstania dokumentów archiwalnych jest ważne z punktu widzenia realizacji wszystkich funkcji archiwalnych. Najbardziej oczywisty wydaje się związek tego z opracowaniem archiwaliów, a szczególnie z nadaniem im układu. Choćby praktyczne zastosowanie zasady proveniencji poprzez prawidłowe ustalenie przynależności zespołowej archiwaliów jest niemożliwe bez znajomości ustroju, organizacji i trybu działania instytucji wytwarzających akta²⁰. Także w wykonywaniu pozostałych funkcji archiwalnych znajomość kontekstu prawnego narastania archiwaliów jest w doniosła. Trudno bez niej wyobrazić sobie dokonywanie prawidłowej selekcji archiwalnej, czyli wytypowania akt mających wartość historyczną. Również udostępnianie archiwaliów wymaga niekiedy prawidłowego ustalenia w toku jakich procedur prawnych one powstały. Przykładowo obecnie obowiązujące przepisy prawa uzależniają stosowanie niektórych restrykcji w dostępie do materiałów archiwalnych od ich charakteru wynikającego z wytworzenia ich w toku określonych procedur prawnych²¹.

Powyższe potrzeby odnoszą się do prawa z najdawniejszych epok, z których pochodzą przechowywane w archiwach dokumenty. Jednak ciągle narastanie zasobu archiwalnego, powiększanie się go o dokumentację

¹⁹ Może mieć to też związek z wyraźną przewagą zainteresowań zagadnieniami ustrojowymi zarówno w historii prawa jak i całej historiografii, por. J. Maziarz, *Czy historia prawa jest nauką historyczną...*, s. 327-328.

²⁰ A. Laszuk, *Zasada zespołowości w praktyce archiwów państwowych*, [w:] *Zasada zespołowości w praktyce archiwów państwowych. Studia i materiały*, red. E. Rosowska, Warszawa 2017, s. 60-65.

²¹ M. Konstankiewicz, [w:] M. Konstankiewicz, A. Niewęglowski, *Narodowy zasób archiwalny i archiwa. Komentarz*. Warszawa 2016, s. 232-237.

powstającą współczesne powoduje stałe przesuwanie się horyzontu tego rodzaju zainteresowań w kierunku coraz to nowszych czasów. Podejmowanie przez służby archiwalna działania wobec narastającego zasobu archiwalnego wymaga uwzględniania współczesnych, a nawet dopiero wchodzących w życie norm prawnych wywierających wpływ na treść dokumentacji poddawanej selekcji archiwalnej.

Również ustalenia nauk administracyjnych mają istotną przydatność dla poznania kontekstu narastania i archiwizacji dokumentacji, w znacznej ilości powstającej w wyniku działania aparatu administracji publicznej, zarówno w przeszłości jak i obecnie. Wynika to z roli dokumentacji w funkcjonowaniu administracji publicznej, jako narzędzia wymiany informacji zarówno w obrębie urzędów, jak i pomiędzy nimi oraz w kontaktach z ich otoczeniem. Należy to rozpatrywać na tle procesów decyzyjnych, stanowiących o istocie pracy administracji, dla których niezbędną podstawę stanowi właśnie informacja, także ta zawarta w dokumentacji pisanej. Wpływ na obieg informacji odzwierciedlony w dokumentacji wywierają przyjęte rozwiązania ustrojowe i organizacyjne oraz obowiązujące procedury, umocowane czy to w prawie powszechnie obowiązującym czy w aktach o charakterze wewnętrznym. Uwzględnienia wymagają także elementy nieformalne, na przykład zwyczaj, czy kultura organizacyjna. Tym samym czynnikiem wpływającym na rolę dokumentacji jest szeroko rozumiana struktura organizacyjna administracji w aspekcie statycznym (usytuowanie względem siebie elementów organizacji), jak i dynamicznym (sposób funkcjonowania organizacji)²².

Szczególnym obszarem zastosowania metod i ustaleń nauk prawnych i administracyjnych są materiały archiwalne w postaci aktów normatywnych a także dokumentów powstałych w procesie ich stanowienia (projekty z uzasadnieniami, opinie na ich temat, inne materiały robocze) i stosowania (interpretacje, opinie, oceny skutków regulacji). Formalnie udział w tworzeniu aktów prawa powszechnie obowiązującego bierze dość wąska grupa organów władzy ustawodawczej i wykonawczej, a tym samym dokumentacja dotycząca takiej działalności znajduje się w spuściznach archiwalnych niektórych tylko instytucji. Z kolei akty normatywne wewnętrzne występują powszechnie, więc materiały archiwalne powstałe w związku ich wydawaniem i funkcjonowaniem mogą pojawić się w wielu registraturach, co potwierdza też kwalifikowanie do kategorii A tego typu dokumentacji przez wiele wykazów akt.

²² M. Konstankiewicz, *Zagadnienia prawne i administracyjne w badaniach nad zarządzaniem dokumentacją*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. 1, *Archiwistyka na uniwersytetach, archiwistyka w archiwach*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2009, s. 148-150.

Powyższy przegląd potrzeb archiwistyki związanych z prawem i administracją pozwala sformułować katalog elementów prawnych i administracyjnych szczególnie pożytecznych dla warsztatu archiwisty, zarówno wykonującego zadania składające się na działalność archiwalną jak i poddającego je teoretycznej refleksji. Z zakresu dyscyplin prawno-dogmatycznych, czyli zajmujących się poszczególnymi gałęziami prawa przydatne są te, które mogą pomóc w interpretacji prawa archiwalnego. Jego regulacje należą przede wszystkim do prawa administracyjnego czy publicznego (dostęp do archiwaliów jako swoiste publiczne prawo podmiotowe, wykonywanie przez archiwa państwowe zadań z zakresu władzy publicznej), ale w dużej mierze również do prawa cywilnego (stosunki własnościowe w odniesieniu do materiałów archiwalnych), a także karnego (przestępstwa godzące w bezpieczeństwo archiwaliów)²³.

Oprócz tego w kręgu zainteresowań archiwistów znajdują się regulacje określające rolę dokumentu w obrocie prawnym (kwestie dowodów w różnych postępowaniach, ochrony wiarygodność dokumentu), czy też przekładające się na zarządzanie dokumentami (własność dokumentu jako rzeczy, archiwalia jako utrwalenia utworów i innych dóbr własności intelektualnej). Uzupełniają to przepisy dotyczące dostępu do informacji publicznej oraz ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego, a także ochrony danych osobowych, dóbr osobistych, czy całego szeregu tajemnic ustawowo chronionych. Uregulowania te z jednej strony określają sposoby postępowania z odnośnymi archiwaliami, w tym uwzględniające choćby zasady ich udostępniania, zaś z drugiej strony determinują treść i formę dokumentacji. Powyższe regulacje stanowią przedmiot badań odpowiednich dyscyplin dogmatyczno-prawnych lub historii prawa, a poczynione w ramach tego ustalenia mogą mieć duże znaczenie dla praktyki i badań archiwalnych.

Poza prawem krajowym należy brać jeszcze pod uwagę prawo międzynarodowe, obejmujące umowy dwustronne, wielostronne konwencje czy akty prawne Unii Europejskiej²⁴. Patrząc całościowo zarówno na samo prowadzenie działalności archiwalnej jak i na archiwalia będące jej przedmiotem, powyżej wskazane potrzeby archiwistyki rozciągają zarówno na prawo już nieobowiązujące (pod rządami którego powstawały lub archiwizowały się dokumenty), prawo obowiązujące współcześnie (stanowiące kontekst funkcjonowania archiwów jako instytucji ale też narastania współczesnej dokumentacji) jak i pra-

²³ W. Pęksa, *Prawo archiwalne...*, s. 20.

²⁴ M. Konstankiewicz, *Wybrane aspekty międzynarodowe polskiego prawa archiwalnego*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. 5, *Archiwistyka uniwersalna, archiwistyka lokalna*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2017, s. 263-273.

wo przyszłe (projektowane), które na te wszystkie sfery może wywrzeć istotny wpływ²⁵.

Oprócz wiedzy na temat wyżej wyliczonych regulacji, niezbędnym wydaje się wyposażenie archiwistów w kompetencje związane z posługiwaniem się aktami prawa powszechnie obowiązującego. Chodzi szczególnie o umiejętność odnalezienia niezbędnych źródeł prawa oraz zinterpretowania zawartych w nich norm. Może się to przydać zarówno do posługiwania się historycznymi tekstami normatywnymi, jak i regulacjami aktualnie obowiązującymi. Zdolność do samodzielnego odszukiwania tekstów prawnych jest o tyle ważna, że normy istotne dla działalności archiwalnej czy też naukowej refleksji nad nią są rozproszone pomiędzy wiele aktów prawnych, a w przypadku regulacji współczesnych podlegają dynamicznym zmianom. Tego rodzaju umiejętności muszą być wsparte podstawową wiedzą o systemie źródeł prawa, zasadach jego tworzenia tudzież systemie informacji o prawie.

Prawidłowe stosowanie norma prawnych (zwłaszcza przez ich adresatów) lub wyciąganie na ich podstawie wniosków (choćby odnośnie treści materiałów archiwalnych powstałych w związku z ich stosowaniem) wymaga niekiedy dokonania wykładni prawa. Jest to ciąg czynności pozwalających ustalić czy dany przepis obowiązuje (lub kiedy obowiązywał) oraz jaka jest jego treść. Odbywać się musi zgodnie z wypracowanymi na gruncie teorii prawa regułami wykładni²⁶.

Dla dokonywania wykładni norm przydatne są także inne źródła niż same akty prawne. Ważne miejsce wśród nich znajdują publikowane orzeczenia sądów i organów administracji. Ich uzasadnienia zawierają interpretacje przepisów prawa stanowiące wielokrotnie wzorzec stosowany przez inne sądy czy organy podczas orzekania w podobnych sprawach. Zarazem dają one wskazówki co do rozumienia odnośnych norm i wpływają na postępowanie ich adresatów w podobnych sytuacjach. Do dokonywania wykładni prawa wykorzystuje się również urzędowe interpretacje, dokumenty związane z ustanawianiem odnośnych aktów prawnych (wskazujące na intencje prawodawcy) czy fachowe piśmiennictwo. Odnajdowanie wszystkich tych źródeł jest związane z konkretnymi umiejętnościami warsztatowymi, które muszą być wsparte odpowiednią podbudową teoretyczną.

Niedostatki w zakresie powyższych kompetencji prowadzić mogą do popełniania błędów tak w wykonywaniu czynności zawodowych jak i w piś-

²⁵ Na trudności w wyznaczeniu granicy chronologicznej pomiędzy historią prawa a naukami dogmatycznymi i aktualność nawet dość dawnych orzeczeń zwraca uwagę J. Mażarz, *Czy historia prawa jest nauką historyczną...*, s. 328.

²⁶ Szerzej np.: L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa...*, s. 135-156.

miennictwie naukowym. Nieprawidłowości w cytowaniu aktów prawnych utrudniają dotarcie do wykorzystywanych przez autorów źródeł i weryfikację formułowanych na ich podstawie twierdzeń. Z kolei nieuwzględnianie definicji legalnych zawartych w poddawanej analizie akcie prawnym, czy brak rozróżnianie daty wydania aktu prawnego od dat jego publikacji i wejścia w życie prowadzą do formułowania wniosków opartych na błędnych przesłankach.

Jako szczególnie przydatne dla praktyki i badań archiwalnych ustalenia nauk administracyjnych należy wskazać stworzone przez nie narzędzia pozwalające opisywać i analizować struktury organizacyjne aparatu administracyjnego. Również badania na temat reform administracji i zmian ustrojowych mają duże znaczenie z tego względu, że takie reorganizacje często wpływały i wpływają na procesy archiwizacji dokumentacji (zwłaszcza poprzez zjawisko sukcesji kancelaryjnych), zaś odpowiednie ich ujęcie stanowi wyzwanie dla systemu informacji archiwalnej.

Wreszcie procedury składające się na zarządzanie dokumentacją na wszystkich etapach jej życia bywają ujmowane w najróżniejsze rodzaje aktów normatywnych (zarówno stanowiących prawo powszechnie obowiązujące, jaki mające charakter wewnętrzny) tworzone z mniejszym lub większym udziałem służb archiwalnych i będące przedmiotem refleksji naukowej. Stanowienie aktów normatywnych jest jednym z obszarów zainteresowania nauk administracyjnych, a w pewnym zakresie także prawnych²⁷.

Wypada również zasygnalizować przydatność techniki administracyjnej i jej historii, a w szczególności badań nad mechanicznym tworzeniem dokumentów (maszyny do pisania i techniki powielania dokumentów), co dla produktów kancelarii XIX i XX stanowi pewne uzupełnienie paleografii.

Na zakończenie można zarysować kwestię odpowiedniego przygotowywania archiwistów do posługiwania się wskazanym elementami prawnymi i administracyjnymi ich warsztatu. Duża zmienność stanu prawnego i jego ciągle komplikowanie się każą mieć tu na uwadze także kształcenie

²⁷ T. Bąkowski, P. Uziębło, G. Wierczyński, *Zarys legislacji administracyjnej. Uwarunkowania i zasady prawotwórczej działalności administracji publicznej*, Wrocław 2010. Jolanta Jabłońska-Bonca, „Prawo powielaczowe”. *Studium z teorii państwa i prawa*, Gdańsk 1987. Warto zwrócić uwagę na wzrost znaczenia regulacji dotyczących używania narzędzi informatycznych, por.: W. Pęksa, *Prawo archiwalne...*, s. 19; E. Perlakowska, *Czy instrukcje kancelaryjne i archiwalne są potrzebne? Rola i znaczenie normatywów kancelaryjnych i archiwalnych w procesie tworzenia, gromadzenia i zarządzania współczesną dokumentacją z perspektywy podmiotu publicznego i archiwum państwowego*, [w:] *Współczesna dokumentacja – współczesne archiwa*, red. I. Mamczak-Gadkowska, K. Strykowski, Poznań 2018, s. 65–66; T. Cygan, *Tworzenie regulaminów, polityk oraz procedur w dziale IT*, Wrocław 2020, s. 11–42.

ustawiczne, pozwalające na uzupełnianie kompetencji osób pracujących już w zawodzie.

Kształcenie zawodowe, zwłaszcza na poziomie uniwersyteckim wymaga zaplecza w postaci prowadzonych badań naukowych. Niektóre zagadnienia w szczególności prawo archiwalne (rozumiane jako pewien kompleks regulacji prawnych dotyczących funkcjonowania archiwów) interesują przede wszystkim archiwistów. To oznacza, że pomimo zasygnalizowanych wcześniej dylematów badaniami nad prawem archiwalnym zainteresowana jest przede wszystkim archiwistyka, choć przy zgłębianiu tej problematyki niezbędne jest uwzględnianie dorobku nauk prawnych.

Pewna część potrzeb w zakresie rozwoju kompetencji zawodowych archiwistów może być zaspokojona z wykorzystaniem dorobku innych dyscyplin. Warto zwrócić uwagę na funkcjonującą w edukacji prawniczej dyscyplinę propedeutyczną jaką jest „wstęp do prawoznawstwa”. Służy ona „zaznajomienie studentów z podstawową aparaturą pojęciową nauk prawnych, metodami stosowanymi w tych naukach oraz elementarnymi instytucjami i zasadami prawa”²⁸.

W dydaktyce tego przedmiotu posługiwać się można bardzo licznymi ujęciami podręcznikowymi. Wyjaśniają one pojęcia prawa, norm prawnych i stosunków prawnych czy też omawiają system prawa, tworzenie prawa, dostęp do informacji prawnej a także obowiązywanie, stosowanie i dokonywanie wykładni prawa²⁹. Tego typu opracowania podręcznikowe bywają też tworzone z myślą o studentach kierunków innych niż prawnicze³⁰. Istotną przydatność mogą mieć też podręczniki informatyki prawniczej opisujące budowę, działanie i zasoby systemów informacji o prawie i jego stosowaniu, czyli przede wszystkim baz aktów prawnych i ich projektów, baz orzecznictwa, interpretacji i piśmiennictwa³¹.

Zarówno w praktyce działalności archiwalnej jak i w badaniach naukowych nad funkcjonowaniem archiwów i ich zasobem niezbędne są ustalenia nauk prawnych i administracyjnych. Z jednej strony dostarczają one z narzędzi, którymi posługują się archiwiści, przede wszystkim jako adresaci norm

²⁸ L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa...*, s. 9.

²⁹ Na podstawie: T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa...*; J. Nowacki, Z. Tabor, *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. 6, Warszawa 2020; L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa...*

³⁰ Przykładowo: J. Helios, W. Jedlecka, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa dla ekonomistów*, Wrocław 2015, dostęp 12.04.2021 https://bibliotekacyfrowa.pl/Content/65987/PDF/Podstawowe_pojecia_prawa_i_prawoznawstwa_dla_ekonomistow.pdf.

³¹ J. Janowski, *Informatyka prawnicza*, Warszawa 2011. G. Wierczyński, W. R. Wiewiórowski, *Informatyka prawnicza...*

prawnych, niekiedy ich twórcy lub częściej współtwórcy, albo ujmując rzecz z nieco innej perspektywy - jako podmioty administrujące i podmioty administrowane. Z drugiej strony ustalenia nauk prawnych i administracyjnych umożliwiają rozumienie kontekstu powstawania materiałów archiwalnych wpływającego na ich formę, treść, a w dalszej konsekwencji na ich wartość źródłową. To z kolei konieczne jest dla opracowywania, ale również udostępniania archiwaliów i wartościowania narastającej dokumentacji.

W związku z powyższym potrzebnym wydaje się wyposażenie absolwentów studiów archiwistycznych w odpowiedni zestaw kompetencji związanych z elementami prawnymi i administracyjnymi. Należać do nich powinna znajomość norm prawnych regulujących postępowanie z archiwaliami, dokumentacją, a w szerszym kontekście także informacją. Uzupełniać to winny umiejętności związane z posługiwaniem się aktami normatywnymi, pozwalające samodzielnie odszukać teksty normatywne oraz odnajdywać i interpretować zawarte w nich normy postępowania. Musi być to wsparte podstawową choćby wiedzą o systemie źródeł prawa i informacji o prawie z uwzględnieniem znajomości współczesnego ustroju i obowiązujących reguł interpretacji norm. Towarzyszyć temu winny przynajmniej podstawowe umiejętności tworzenia i wdrażania aktów normatywnych dotyczących postępowania z dokumentacją i archiwaliami (takich jak instrukcje kancelaryjne czy wskazówki metodyczne), co także wymaga odpowiedniej podbudowy teoretycznej ze strony nauk prawnych i administracyjnych³².

REFERENCES - BIBLIOGRAFIA

- Administracja publiczna*, red. J. Hausner, wyd. 2., Warszawa 2005.
Administracja publiczna. Zagadnienia wstępne, red. A. Pawłowska, Lublin 1999.
K. Arłamowski, *Archiwistyka, jej natura i definicja*, „Archeion” t. 53, 1970, s. 7-26.
K. Arłamowski, *Postulaty badawcze w zakresie archiwistyki współczesnej i organizacja badań*, „Archeion” t. 37, 1962, s. 27-47.
T. Bąkowski, P. Uziębło, G. Wierczyński, *Zarys legislacji administracyjnej. Uwarunkowania i zasady prawotwórczej działalności administracji publicznej*, Wrocław 2010.
C. Biernat, *Problemy archiwistyki współczesnej*, Warszawa 1977; rec.: A. Tomczak, „Archeion” t. 67 1979, s. 217-225
T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. 12., Warszawa 2018.

³² Korespondują z tym na kompetencje określone przez Model kompetencji zawodowych archiwistów i zarządców dokumentacji. Rekomendacja Zarządu Głównego Stowarzyszenia Archiwistów Polskich uchwalona 4 listopada 2010 r., „Archiwista Polski” 2010, nr 4, s. 13-19. Por.: M. Konstankiewicz, *Elementy prawne i administracyjne w uniwersyteckim kształceniu archiwistów*, „Res Historica” t. 28, 2009, s. 61-70.

- T. Cygan, *Tworzenie regulaminów, polityk oraz procedur w dziale IT*, Wrocław 2020.
- T. Grygier, *Zagadnienia podziału wewnętrznego archiwistyki*, „Archeion” t. 68, 1979, s. 149-188.
- J. Helios, W. Jedlecka, *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa dla ekonomistów*, Wrocław 2015, dostęp 12.04.2021
https://bibliotekacyfrowa.pl/Content/65987/PDF/Podstawowe_pojecia_prawa_i_prawoznawstwa_dla_ekonomistow.pdf.
- M. Hlebionek, *Jakich nauk pomocniczych potrzebuje archiwistyka*, [w:] *Archiwa bez granic. Pamiętnik VII Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Kielce, 20-21 września 2017 r.*, red. W. Chorążyczewski, K. Strykowski, Warszawa 2019, s. 151-164.
- H. Izdebski, M. Kulesza, *Administracja publiczna. Zagadnienia ogólne*, wyd. 3., Warszawa 2004.
- J. Jabłońska-Bonca, *„Prawo powielaczowe”. Studium z teorii państwa i prawa*, Gdańsk 1987.
- J. Janowski, *Informatyka prawa. Zadania i znaczenie w związku z kształtowaniem się elektronicznego obrotu prawnego*, Lublin 2011.
- J. Janowski, *Informatyka prawnicza*, Warszawa 2011.
- M. Jełowicki, *Nauka administracji. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 1987.
- M. Konstankiewicz, *Elementy prawne i administracyjne w uniwersyteckim kształceniu archiwistów*, „Res Historica” t. 28, 2009, s. 61-70.
- M. Konstankiewicz, A. Niewęglowski, *Narodowy zasób archiwalny i archiwa. Komentarz*. Warszawa 2016.
- M. Konstankiewicz, *Regulacje prawa polskiego mające znacznie dla działalności archiwalnej*, „Archeion” t. 121, 2020, s. 15-67.
- M. Konstankiewicz, *Wybrane aspekty międzynarodowe polskiego prawa archiwalnego*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. 5, *Archiwistyka uniwersalna, archiwistyka lokalna*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2017, s. 263-273.
- M. Konstankiewicz, *Zagadnienia prawne i administracyjne w badaniach nad zarządzaniem dokumentacją*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. 1, *Archiwistyka na uniwersytetach, archiwistyka w archiwach*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2009, s. 145-155.
- A. Laszuk, *Zasada zespołowości w praktyce archiwów państwowych*, [w:] *Zasada zespołowości w praktyce archiwów państwowych. Studia i materiały*, red. E. Rosowska, Warszawa 2017, s. 59-84.
- Z. Leoński, *Nauka administracji*, wyd. 5, Warszawa 2004.
- J. Maziarz, *Czy historia prawa jest nauką historyczną czy prawną?*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2015, nr 1, s. 323-333.
- Model kompetencji zawodowych archiwistów i zarządców dokumentacji. Rekomendacja Zarządu Głównego Stowarzyszenia Archiwistów Polskich uchwalona 4 listopada 2010 r., „Archiwista Polski” 2010, nr 4, s. 13-19.
- L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. 16., Toruń 2015.
- J. Nowacki, Z. Tabor, *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. 6, Warszawa 2020.
- E. Perłakowska, *Czy instrukcje kancelaryjne i archiwalne są potrzebne? Rola i znaczenie normatywów kancelaryjnych i archiwalnych w procesie tworzenia, gromadzenia i zarzą-*

dzania współczesną dokumentacją z perspektywy podmiotu publicznego i archiwum państwowego, [w:] *Współczesna dokumentacja – współczesne archiwa*, red. I. Mamczak-Gadkowska, K. Strykowski, Poznań 2018, s. 29–67.

W. Pęksa, *Prawo archiwalne – wprowadzenie do zagadnienia*, [w:] *Prawo archiwalne. Stan aktualny i perspektywy zmian*, red. H. Robótka, Toruń 2007, s. 17-28.

B. Ryszewski, *Archiwistyka, przedmiot, zakres, podział. Studia nad problemem*, Warszawa - Poznań 1972; rec.: C. Biernat, „Archeion”, t. 60, 1974, s. 338 – 348.

W. Semkowicz, *Encyklopedia nauk pomocniczych historii*, wyd. 4, opr. naukowe B. Wyrozumski, Kraków 1999.

K. Skupieński, *Polska nauka o archiwach wobec nauki o dokumencie oraz rozwoju inter-, multi- i transdyscyplinarności*, „Archeion” t. 120, 2019, s. 108-121.

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, test jednolity: „Dziennik Ustaw” 2020, poz. 164, z późn. zm.

G. Wierczyński, W. R. Wiewiórowski, *Informatyka prawnicza. Nowoczesne technologie informacyjne w pracy prawników i administracji publicznej*, wyd. 4. Warszawa 2016.

W. Witkowski, *Współczesne ujęcia badawcze w dziedzinie historii administracji*, [w:] *Dzieje biurokracji*, t. 5, cz. 1, red. A. Gaca, A. Górak, Z. Naworski, Lublin – Toruń - Włocławek 2013, s. 21-28.

